

ҚАЗАҚСТАН 10'2008 ҚАЗАН
ISSN 0234-3599

Әйелдері

**Қазақтың
тұңғыш маман
теміржолшы
қыздарының бірі –**

РЫСТЫ ХАСЕНОВА

БІЛІМ-ОҚУЛЫҚ САПАСЫНА

Р.Өміртаева
шәкірттерімен бірге

оқулығы біздің заманымызда кездеспеген (Ж. Аймауытовтың «Комплекспен оқыту жолдары» еңбегінің негізінде жасалынған) оқу материалдары мен грамматикалық материалдардың арасындағы жүйелі байланыс арқылы кіріктірілген пән.

Он екі жылдық оқу жүйесінде 1-сыныпта сауат ашу пәні: әліппе және оқу кітабы оқулықтары арқылы негізделген. Әліппе оқулығының

Казіргі заман мектебі тұлғаның жеке дара психофизиологиялық және интеллектуалдық мүмкіндіктерін ескере отырып, жан-жақты дамытуды қамтамасыз ететін оқыту үлгісін іздеу үстінде. Жалпы білім беретін мектептеріміз он екі жылдық жүйеге жаппай көше бастады. Бұл ретте айрықша ескерілетін мәселеге тоқталайық.

Аталмыш жүйені іске асыру барысында алдымызға алты жасар бала келеді, яғни ол — ойын баласы. Ойын — мектепке дейінгі бала әрекетінің негізгі түрі және тәрбиенің шешуші шарты болып табылады. Баланың таным-түйсігі, іс-әрекеті, сезінуі, жеке тұлға ретіндегі бітім-болмысы ойын үстінде дамиды. Ойындағы жетістіктер жүйелі білім алу мүмкіндігі барысында да, жас ерекшелігі барысында да, бала психикасына ықпал етеді. Күрделі өзгеріске ұшырайтынын ескерсек, қойылатын талаптың өзгеретіні де даусыз. Білім негізі бастауышта қаланады. Егемендігімізді алғаннан бері шыққан (1997 ж. «Атамұра» баспасы) төл оқулықтарымыз бен он екі жылдық оқу бағдарламасына сәйкес әзірленген жана оқулықтардың айырмашылығы мен өзгешелігі баршылық.

Оқулық дайындау онай шаруа

емес. Белгілі бір жүйемен атқарылуы тиіс бұл жұмыс барысында да, оқытудың негізгі тұжырымдамасы мен бағдарламасын жасау барысында да жеке тұлғаның жас ерекшеліктері мен қабілеті ескерілуі тиіс. Пәнге байланысты оқу-әдістемелік кешендер мен оның бағыттарын анықтау үшін белгілі бір ұстанымдарды басшылыққа алуға тура келеді. Жеке тұлғаға бағытталған білім жүйесінде оқушы «субъект, ретінде қабылданатын болғандықтан, әрбір оқушының мүмкіндігі мен ерекшелігі ескеріліп, дамуына жағдай жасалады.

1997 жылғы он бір жылдық орта білім берудің мемлекеттік стандартына сәйкес оқу жүйесіндегі оқулықтар мен он екі жылдық жүйедегі оқытуда пәндік атаулардың өзгешелігі мен ұстанымдарындағы жер мен көктей айырмашылық бірден көзге түседі. Салыстырып, саралар болсақ, түйіндер ой төмендегідей.

Он бір жылдық білім жүйесіндегі 1-сыныпта оқытылатын **қазақ тілі** пәнін алайық. Қазақ тілі пәні «**Әліппе**» және «**Ана тілі**» оқулықтары арқылы ашылады. Мұндағы «**Әліппе**» оқулығының мазмұны: а) әліппеге дейінгі; ө) әліппе кезені; б) әліппеден кейінгі кезеңдерді қамтиды. Ал «**Ана тілі**»

ө) әліппе кезені, ал оқу кітабы: әліппеден кейінгі кезенді қамтиды. Әліппеге дейінгі кезеңде ауызекі сөйлеу, сөз, сөйлем, дыбыс, олардың шартты белгілері таныстырылады. Баланың сөздік қорын дамыту, белгілі сұраққа тиянақты жауап беру, грамматикалық тұлғада жүйелі сөйлеуге дағдыландыру, яғни сөйлеу мәдениетін қалыптастыру міндеттері жүзеге асырылады. Ал әліппе кезеңінде әріп таңбасы мен дыбысталуы, буын, буындап оқуға жаттықтыру жұмыстары жүргізіледі. А. Байтұрсынның «Әліп биі» қазақ балаларына арналған әліппедегі буындап тұтас оқу, сөзден сөз туындату арқылы сауатты жазуға, оқуға үйрету, сөзбен, сөйлеммен жұмыс жүргізу мақсатына негізделген.

Оқу кітабындағы әліппеден кейінгі кезеңде дыбыс пен әріп, буын, тасымал, сөз, сөйлем түрлері, мәтін туралы түсініктер тәжірибелік жолмен түсіндіріліп берілген. Бұл оқу кітабында да кіріктірілген кешенді ұстанымдар басшылыққа алынып, оқу мен грамматикалық материалдар кіріктіріле қарастырылған.

Сауат ашу пәні 2-сыныптан бастап әдебиеттік оқу және қазақ тілімен жалғастырылады. Қай оқыту жүйесінде болмасын (он бір немесе

он екі жылдық) әдебиеттік оқу пәнінің білім беру үрдісіндегі мазмұны мен мақсаттарының өзіндік ерекшеліктері бар. Мәселен, берілген материалдар көлемінің сәйкестігі оқушының жас ерекшелігіне қарай ескерілген. Мәтін көлемінің шағындығы, тақырыптың көркемдігі, тәрбиелілігі, ғылыми ұстанымдарды басшылыққа алуға талпыныс жасалып, ескерілген. Оқулықтың баланың тіліне түсініктілігі, нақтылығы, өміршендігі, ойларын пайымдай алуға қолайлылығы секілді мәселелердің де назардан тыс қалмауын қадағалауға талпыныс жасалған.

Қазіргі мектеп оқушылары бұған дейін «Мектеп», «Рауан», «Атамұра», «Алматы кітап» баспаларынан шығарылған оқу құралдарын пайдаланып келді. Бұған дейінгі бастауыш сынып оқулықтарындағы мәтіндердің ұзақтығы, тіпті кейбірінің I-II бөлімнен тұруы үлкен қиындық туғызып келгендігі белгілі. Бастауыш сыныпта жоғарғы сынып оқушылары зорға түсінетін Абай және басқа да классиктеріміздің өлеңдерін бергенде, авторлардың нендей мақсат ұстанғаны ұстаздарға түсініксіз болып келген еді. Қысқасы, бастауыш сыныптарды былай қойып, 5-8 сынып әдебиеті оқулықтарына шығармаларды енгізгенде оқушылардың жас ерекшелігі ескерілмеген. Мұндай ұзақ әрі күрделі мәтіндерді балалар бірден қабылдап түсіне алмайды. Ал 6-сыныптағы «Қазақ тілі» оқулығындағы жаттығулардың 7-сыныпта қайталануы немесе бір тақырыпқа көлемі тым үлкен 4-5 жаттығудың берілуі авторлардың қолға алған іске жауапсыз қарауы дер едік.

Міне, осындай кемшіліктер жалпы білім беретін он екі жылдық мектептің аты да, заты да, сырт пішіні де өзгерген оқулықтарын шығару барысында ескерілгені көңілінді орнықтырады. Мәселен, 3-сыныпқа арналған «Қазақ тілі» оқулығында («Атамұра» баспасы, 2005 ж) нақтылық пен жүйелілікке

айрықша назар аударылған.

Жаттығулардың көлемі оқушыны жалықтырмайтындай қысқа, ең бастысы, оқушының өздігінен жұмыс істеуіне баса назар аударылған. Сол секілді 2004 жылы «Атамұра» баспасынан жарық көрген 1-сыныпқа арналған «Оқу кітабы» жайында да осындай пікір айтуға болады. Сөз орайы келгенде оқулықтарға үш-төрт жылда бір сараптама жасалып, оқулықтардағы мәтіндердің стилистикалық сапасына мән беріп, диалектикалық сөздердің жөнсіз орын алуына жол бермеген жөн. Айталық, 1-сыныпқа арналған оқу кітабының («Атамұра» баспасы 2004 ж) 51-ші бетінде Қазақстан Республикасының Әнұранының ескі мәтіні берілген. Міне, осы оқулық, қазіргі уақытты былай қойып, екі-үш жылдан кейін де мектеп оқушысының қолына түсе қалса, ыңғайсыз жағдай қалыптаспай ма?

«Көш жүре түзеледі» демекші, оқулықты дайындау мен басылу кезеңінде авторлардың жіберген олқылықтары жыл сайын Ғылым және білім министрлігінің назарына алынып, «Оқулық» орталығындағы сараптау бөлімінде қайта қаралып, тәжірибелі ұстаздардың ой-пікірлері ескеріліп, оқулықтар толықтырылып, өңделу үстінде.

«Елдің елдігін сақтайтын - әдебиеті, тарихы, жол-жоралғысы», - дейді өзінің бір сөзінде М.Жұмабаев. Бала Отан, туған жер, атамекен, ел тарихы, салт-дәстүр, әдет-ғұрпы туралы алғашқы мағлұматтарды осы пәндерден алады. Бабаларымыздың бізге мұра етіп қалдырған асыл құндылықтарды бала бойына сіңіре білу мұғалімнің алдындағы басты мақсат. Оқулық материалдарын түсіндіру барысында оқытудың жана технологияларын ұтымды пайдалана біліп, іске асырып, ұйымдастырушы да мұғалім.

«Мұғалім балалармен істес болады: егер олар

бір нәрсені түсінбесе шәкірттерді кінәламай, оларға дұрыс түсіндіре алмағаны үшін өзін-өзі кінәлауы керек», - дейді ағартушы Ы. Алтынсарин. Бүгінгі таңда кәсіби міндетін мұғалімнің барлығы бірдей атқара алмайтындығы тәжірибеден көрініс табуда. Оқулықтың құрылымын, мазмұнын, оқытудың ғылыми-әдістемелік негіздерін терең түсініп менгеретіндей, теория мен тәжірибені ұштастыра білетін қабілет әр мұғалімнің бойынан табыла бермейді. Соңғы кезде мұғалімдік мамандыққа, әсіресе, бастауыш сынып мұғалімдігіне кездейсоқ келгендер көбейіп кетті. Бастауыш сыныпта барлық ғылымның әліппесі оқытылып, негізі қаланатындықтан мұғалім жан-жақты болуы керек. Мұғалім мен шәкірт арасында берік шығармашылық байланыс, сенім мен түсіністік орнату арқылы жоғары ой жетістігіне қол жеткізуге болады. Кез келген ғылым-білім түрін тереңдете оқыту нақтылап айтсақ, 2-сыныптан басталғаны абзал. Өйткені баланың қабылдау қасиеті төмендемей тұрғанда, берілер білім мазмұнын тереңдету қажет. Бұл жаста баланың айтқанды қабылдау, білімді игеру қабілеттерінің жоғары болатынын өз тәжірибемнен білемін.

Рысалды ӨМІРТАЕВА,
Астана қаласындағы №4 мектеп-
гимназияның жоғары санатты
бастауыш сынып мұғалімі, ҚР Білім
беру ісінің үздігі.

